

Lodovico Guicciardini, *Beschrijving van de hele Nederlanden, ook genoemd Nederduitsland, Nederlandstalige uitgave uit 1612*

P 393 - 396

Beschrijving van Aken

Aken, in het Latijn 'Aquisgranum', heeft de naam van en is gesticht door Eranus, de broer van keizer Nero¹. Maar ik denk niet dat Nero een broer had die een man van aanzien en achting was. Paulus Emilius² schrijft dat de oude edelman Grannus op deze plaats een mooi paleis opgericht heeft, aan een bron waar warm water opborrelt zoals het heden ten dage nog overvloedig doet. Die plaats heeft hij zijn naam gegeven. Anderen zeggen dat dit de stad is die Ptolemaeus³ 'Vetera' noemt en waar het dertigste legioen 'Ulpia' lag. Limprandus⁴ noemt deze plaats 'Grani Palatium', het "paleis van Grannus", en Regino⁵ noemt dit het "Paleis der wateren" of 'Aquis palatium'. Maar Budaeus, die geschreven heeft over de oudheid van 'Gallia Belgica', zegt dat het 'Coriovallum' van Antoninus is. In die stad en in heel Duitsland wordt het gewoonlijk Aken geheten, dat is 'Aquae' in het Latijn. Maar de Fransen, bij het afkorten van het woord 'Eaux', zeggen 'Aix', zoals ook een stad in de Provence in het Frans Aix genoemd wordt. In het Latijn zeggen ze 'Aquae Sextiae', omwille van de warme en gezonde wateren, en van Sestius, de Romeinse stichter van de stad.

BIJVOEGSEL

[Het water dat uit de zwavelbergen stroomt is zo heet, dat men het vel daarin zou verliezen⁶. Buiten Aken zijn er enkele fonteinën opgericht op bevel van Karel de Grote. Ook in de stad op de markt staat een mooie fontein van twee manslengten hoog, waar het water op tien plaatsen uitspuit. Daar zijn er ook nog andere van metaal, kunstig gemaakt.]

Hoe het ook zij, de stad Aken is gelegen tussen de hertogdommen Brabant, Limburg, Gulik en het bisdom Luik. Ze ligt ruim vier mijl van Maastricht als van Düren, drie mijl van Limburg en zes van Luik. De stad Aken (zoals sommigen schrijven) is samen met Keulen en nog andere steden verwoest door Attila, de koning der Hunnen. Sebastian

---

¹ zo schrijft Sebastian Munster, *Munster. Cosmograp. Lib. 3. cap. 199*

² *Paul. AEmil. lib. 3. Histo. Franc.*

³ *Ptol. lib. 2. cap. 9. Tabl. 3 Europae*

⁴ Liutprand van Cremona

⁵ von Prüm

⁶ dat men zich verbrandt

Munster zegt dat ze later opnieuw verwoest werd, maar hij zegt niet door wie. Anderen houden deze stad voor niet zo oud, maar zeggen dat ze gesticht is door Karel de Grote. Nochtans lijkt het onmogelijk te zijn dat op een zo goed gelegen plaats, met zo goede en gezonde wateren, niet vroeger een stad of bewoning zou tot stand gekomen zijn. Desondanks weten de burgers zelf van geen andere oorsprong te spreken dan van deze keizer. Hij vond zo'n genoeg in de fraaie omgeving en de goede lucht dat hij de stad heeft doen stichten en voorzien van fraaie huizen en de mooie kerk, die men daar nu nog ziet, toegewijd aan onze Zaligmaker en Onze-Lieve-Vrouw.

BIJVOEGSEL

[Die kerk is rond, wonderlijk ondersteut door pilaren. Men kan boven en beneden rondgaan.]

Hij heeft haar veel relikwieën geschonken die hij voor veel geld heeft doen brengen van alle kanten van de wereld.

BIJVOEGSEL

[De relikwieën worden om de zeven jaar getoond. Dit veroorzaakt een grote toeloop van volk uit verschillende landen. In 1440 was er zo een grote menigte dat sommigen (om goed te kunnen zien) op een huis geklommen waren, dat onder het gewicht van de personen instortte. Negentien personen vonden de dood en tachtig werden gekwetst.]

Daarenboven heeft hij de stad vergroot en beroemd gemaakt in alle opzichten. Hij heeft Aken (zoals *Beatus Rhenanus* en anderen schrijven⁷) ten noorden van de Alpen tot de hoofdstad en de hoofdzetel van het Heilig Roomse Rijk en van het koninkrijk Frankrijk gemaakt. Hij heeft gewild dat de Roomse koning hier met de ijzeren kroon (door de bisschop van Keulen, onder wiens bisdom de stad gelegen is), met de zilveren in Milaan en met de gouden te Rome zou gekroond worden. Getuige daarvan en van andere zaken zijn de navolgende verzen boven een poort van het stadhuis.

Carolus insignem reddens hanc condidit urbem,
Quam libertavit post Romam constituendo,

---

⁷ (*Beatus Rhenan. lib. 2 de Germania*)

L. Guicciardini *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612
Beschrijving van Aken, p. 393-396

Quod sit trans Alpes hic semper regia sedes:
Vt caput urbs cuncta colat hanc, & Gallia tota.
Gaudet Aquisgranum prae cunctis munere clarum;
Quae prius Imperij reges nunc laureat almi.

En op een andere poort staan nog deze verzen:

Heic sedes regni trans Alpes habeatur;
Caput omnium civitatum & provinciarum Galliae.

Naast deze gunsten en privileges, aan deze stad verleend, verbleef deze grote prins ten tijde van vrede en rustperiodes tijdens oorlogen meestal in Aken. Hij is daar

P 394

gestorven in het jaar 813 en begraven in de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Hij was 72 jaar oud, in het 47ste jaar van zijn koningschap van Frankrijk en het 14de van zijn keizerschap. Zijn eenvoudig grafschrift staat op een tombe van marmer aldus: "Caroli Magni Christianissimi Romanorum Imperatoris corpus, hoc conditum est sepulchro".

BIJVOEGSEL

[Het paleis van Karel de Grote bevond zich hier ook. Nu wordt hier nog bewaard: zijn eetmes, zo groot als een weyd-mes⁸, met zijn zeer grote drinkbeker van kostbare resonerende steen.]

Kort na het overlijden van keizer Karel de Grote is hier zijn zoon Lodewijk de Vrome gewijd en gekroond, en later ook alle andere keizers, tot Karel de vijfde toe. Deze laatste werd gekozen in 1519 in de hooimaand⁹, en het volgend jaar zeer feestelijk en plechtig gekroond in deze stad in de wijnmaand¹⁰. Zo werd ook hier in 1531 zijn broer Ferdinand gekroond tot Rooms koning, en later tot keizer.

Roomse Rijk in Duitsland

---

⁸ jachtmes

⁹ juli

¹⁰ oktober

Maar vermits we het toch over het keizerschap hebben, is het niet ongelegen, noch overbodig hier op het einde van dit werk in het kort te beschrijven hoe het Roomse Rijk in Duitsland terechtgekomen is. Verder gaan we het ook hebben over de keurvorsten en hun ambten, en vervolgens over de verkiezing en kroning van de nieuwe keizers.

Paus Leo de derde heeft door zijn macht als hoofd van het Roomse volk in het jaar 800 Karel de Grote aangesteld tot keizer. Dit kwam door de onachtzaamheid en de rampzaligheid van de Romeinse keizers die toen verbleven in Constantinopel, maar ook door de deugd, vroomheid en goedhartigheid ten aanzien van de heilige kerk, in het bijzonder van de koningen van Frankrijk. De paus stelde vast dat de westerse landen zonder bescherming waren en een vorst of bewindvoerder nodig hadden. De keizerlijke macht en waardigheid werd door de paus bevestigd en is daarna lange tijd aan dit geslacht verbonden gebleven. Maar wanneer de lijn van de mannelijke erfgenamen uitsterft, heeft paus Gregorius de vijfde, in 1002 door zijn decreet verordend dat de Duitse Naties de macht kregen om een Roomse keizer te kiezen (zoals dat nog op de dag van heden gebeurt). Paus Gregorius de vijfde was geboren in Saksen. Hij werd uit zijn ballingschap verlost en in zijn pauselijke macht en waardigheid hersteld door keizer Otto de derde, die eveneens uit Saksen afkomstig was. Het was dus een daad van dankbaarheid en liefde voor zijn vaderland. De verkozen vorsten mochten echter niet de titel van keizer, noch Augustus of meerdere van het Rijk dragen vooraleer zij gekroond waren door de paus. Daardoor is het gebruik ontstaan om de keizer in Rome te kronen. Voor deze ceremonie mochten ze geen titel dragen als Rooms koning en keizer.

Keurvorsten

Er zijn zes keurvorsten: drie geestelijke en drie wereldlijke, namelijk de aartsbisschoppen van Metz, Trier en Keulen, en de hertog van Saksen, de markgraaf van Brandenburg en de paltsgraaf van de Rijn. Indien deze keurvorsten samen niet overeenkomen, zal de koning van Bohemen als zevende keurvorst het geschil beslechten. De drie geestelijke keurvorsten zijn kanseliers van het Rijk: die van Metz handelt over zaken in Duitsland, die van Trier over die in Frankrijk en die van Keulen behandelt de zaken in Italië. De koning van Bohemen is keizerlijk schenker of voorsnijder. De hertog van Saksen draagt het zwaard voor hem. De markgraaf van Brandenburg is kamerheer en de paltsgraaf is hof- en stalmeester. En als de keizer in zijn keizerlijke stoel gezeten is en open hof houdt, zit de bisschop van Trier recht tegenover hem. Die van Metz zit aan de rechterzijde en die van Keulen aan de

linkerzijde. Aan de rechterzijde van de bisschop van Metz zit de koning van Bohemen, met naast hem de paltsgraaf. Aan de linkerzijde van de bisschop van Keulen zit de hertog van Saksen, met naast hem de hertog van Brandenburg.

In de processie gaat de bisschop van Trier voor, terwijl de andere twee bisschoppen de keizer in hun midden plaatsen. Achter de keizer volgt de koning van Bohemen, waarna de andere drie keurvorsten volgen, elk volgens status. Deze ordening werd in het jaar 1356 door keizer Karel de vierde gewijzigd en met veel andere regels aangevuld en op schrift gesteld. Dit wordt over het algemeen 'Bulla aurea' geheten, dat is de gouden Bulle. De verkiezing van een nieuwe keizer door de keurvorsten gebeurt als volgt. Zoals voorgeschreven door de ordonnantie van de voornoemde Karel de vierde, zal de aartsbisschop van Metz eerst de andere keurvorsten ontbieden, van zodra hij de dood van de keizer verneemt. Dan bepaalt hij een dag waarop zij of hun gemachtigde¹¹ binnen drie maanden verkiezingen zullen houden in de zeer edele Duitse stad Frankfurt. Indien door de onachtzaamheid van de aartsbisschop deze aankondiging verzuimd wordt, zijn de andere keurvorsten niettemin gebonden binnen dezelfde periode in Frankfurt aanwezig te zijn. Wie niet opdaagt of niet vertegenwoordigd is, verliest ditmaal zijn stemrecht in die verkiezing. Als zij Frankfurt binnenkomen, mogen ze elk niet meer dan tweehonderd ruiters meebrengen, waarvan niet meer dan vijftig gewapend. De overheden van de stad moeten de keurvorsten hulde en trouw betonen. Ook mogen ze, gedurende de verkiezing, geen andere vreemdelingen in de stad toelaten dan hun familie.

P 395

De keurvorsten verzamelen in de Sint-Bartholomeuskerk, waar de mis gezongen wordt en de gratie van de Heilige Geest aanroepen wordt. Daarna zweren ze allemaal samen (als eerste de bisschop van Metz) om niets te doen in deze verkiezing dat beïnvloed wordt door giften, loon of belofte, maar om enkel te doen wat behoorlijk is. Daarna komen ze tot de eigenlijke verkiezing. Ze vertrekken niet tot ze een nieuwe keizer gekozen hebben. Als ze langer dan dertig dagen daarmee bezig zijn, krijgen ze niets anders dan brood en water. De persoon die door de meerderheid verkozen wordt, is hiermee volledig zeker en bevestigd, alsof hij door hen allen eendrachtig was verkozen. Maar wanneer drie keurvorsten een andere keuze maakten dan de overige drie keurvorsten, beslecht de koning van Bohemen het geschil naar

---

¹¹ met volmacht

zijn goeddunken. De gekozen keizer zweert en bevestigt vooreerst alle privileges van de keurvorsten. Verder zweert hij dat Frankfurt de stad van de verkiezing, en dat Aken de stad van de kroning zal zijn, en dat hij zich daar zo spoedig mogelijk zal laten kronen. De zonen van de keurvorsten moeten van jongs af aan Latijn, Italiaans en Slavisch of Wendisch leren.

Kroning

Maar nu gaan we verder vertellen over het verloop van de kroning. De nieuw gekozene die gekroond wil worden, doet de keurvorsten een bepaalde dag vastleggen waarop zij in Aken zullen zijn. Wanneer hij op de vastgestelde dag aankomt, zijn ze daar reeds aanwezig en rijden ze hem tegemoet tot aan de poort van de stad. Ze stappen af van hun paarden en ontvangen hem zeer eerbiedig, volgens de oude en plechtige ceremonie. De bisschop van Metz voert het woord in naam van hen allen. De keizer laat een van de zijnen zeer vriendelijk antwoorden. Daarna rijden ze allemaal samen met veel vertoon door de stad. Eerst gaan ze naar de Onze-Lieve-Vrouwkerk om te bidden, waarna ze naar het Stadhuis trekken. 's Anderendaags gaan ze opnieuw naar de kerk, waar in het midden een grote kroon van verguld koper hangt. Daaronder valt de keizer op zijn knieën en blijft daar tot de bisschop van Keulen bepaalde gebeden uitgesproken heeft. De bisschoppen van Metz en Trier helpen hem daarna recht en leiden hem naar het altaar. Hier valt hij weer op zijn knieën ter aarde en wordt hij na ettelijke ceremoniën geleid naar de keizerlijke stoel. Dan begint de bisschop van Keulen de mis te zingen. Zich kerend tot de keizer, vraagt de bisschop of hij begeert het katholiek geloof te behouden, de Kerk te beschermen, gerechtigheid te doen, het rijk te vergroten en de paus van Rome behoorlijk eer te bewijzen. Wanneer de keizer dit beloofd heeft, wordt hij opnieuw naar het altaar gebracht om die belofte met hoge eed te zweren. Na de eed keert hij terug naar de keizerlijke stoel. Na nog andere ceremoniën zalft de bisschop van Keulen met heilige olie de keizer op de borst, het hoofd, onder de armen en de palmen van de handen. Na de zalving wordt hij door de bisschoppen van Metz en van Trier naar de sacristie geleid en gekleed als een diaken, waarna hij terug naar zijn stoel keert. Na enkele nieuwe ceremoniën, geeft de bisschop van Keulen hem een bloot zwaard in de hand, en beveelt hem de christelijke gemeenschap aan. Daarna wordt het zwaard in de schede gestoken en wordt hem een ring aan de vinger gedaan. Men doet hem de keizerlijke mantel aan en geeft hem de scepter en de appel, die de wereld voorstelt. Terzelfdertijd zetten de drie aartsbisschoppen hem de kroon op het hoofd en leiden ze hem zo naar het altaar.

Daar ontvangt hij het heilig sacrament, en doet hij opnieuw de eed een goede prins

en vorst te zullen zijn. Wanneer dit gedaan is, wordt hij hoger geplaatst, in een marmeren zetel. Daar slaat hij ten slotte enkelen tot ridder. De bisschop van Metz bidt ondertussen tot God de Heer dat hij de keizer voorspoed en zaligheid zou verlenen, en beveelt zichzelf en de andere keurvorsten bij God aan.

Na de ceremonie keren ze terug naar het stadhuis. Hier nemen de keizer en de keurvorsten hun middagmaal samen in een zaal. Dit gebeurt in een feestelijke stemming, maar elk zit afzonderlijk aan een tafel. De volgende dag nodigt de keizer alle keurvorsten uit voor het avondmaal. De daaropvolgende dag gaan zij naar de kerk en na de mis toont de priester (daartoe aangesteld) veel relikwieën en onder andere de luiers waarin onze Heer gewikkeld werd, zoals men zegt. Na dit alles verklaart de aartsbisschop van Metz dat de paus deze verkiezing en kroning bekrachtigt. Hij beveelt de verkozene dat hij zich voortaan keizer en koning van Rome doet noemen. Op dezelfde wijze, waarbij alleen enkele handelingen verschillen, worden ook de koningen van Frankrijk te Reims gewijd en gekroond door de twaalf pairs, maar nog prachtiger en plechtiger in de edele Belgische stad.

Laat ons nu terugkeren naar de beschrijving van Aken, dewelke voorwaar een fraaie en heerlijke stad is, met zeer mooie landerijen rondom en zeer goede lucht. Maar de gebouwen en de bewoning van de stad komen niet helemaal overeen met de grote vermaardheid, noblesse en heerlijkheid van deze plaats. Zowel binnen, als buiten ziet men daar zeer mooie baden, wonderlijk opgetrokken met warm water dat onder de aarde loopt en ontspringt. Het is zeer nuttig voor veel ziekten, in het bijzonder machteloosheid en waterzucht. Maar is schadelijk voor uitdroging en allerlei koortsen en verhitting. Het geeft degenen die daarin baden een zeer goede vertering en eetlust, en geeft

P 396

zulke zoetigheid en lieflijkheid, dat daarvoor deze Latijnse verzen gemaakt zijn:

Vnde hic fervor aquis terra erumpentibus uda?

Tela illis ludens ignea tinxit amor.

Et gaudens stridore novo; Fervete perennes,

Inquit, & haec pharetrae sint monumenta meae.

Ex illo fervent, rarusque his mergitur hospes,

Cui non titillet pectora blandus amor.

Aken is een keizerlijke stad en een van degene die weinig belasting betaalt aan de L. Guicciardini *Beschrijving van de Nederlanden*, Nederlandstalige uitgave, 1612
Beschrijving van Aken, p. 393-396

keizer. Verder leeft ze vrij en vrank en blijft ze bij haar rechten, wetten en vrijheden. In het bijzonder staat ze onder de bescherming van de hertog van Kleef, haar naaste buur en eeuwige bondgenoot.

Hier willen wij nu de beschrijving van deze edele en heerlijke Nederlanden voleindigen.

Het was voor mij voorwaar zeer zwaar en lastig, aan de ene kant bij gebrek aan oude en nieuwe schrijvers over dit onderwerp. Anderzijds ook om de verscheidenheid, onzekerheid en bedrieglijkheid van hetgeen men dikwijls hoort en verneemt van sommige mensen. Deze worden niet alleen door hun eigen gemoed bewogen, maar die zijn ook onwetend en onervaren in de dingen waarop ze zich beroemen te verstaan of te weten, en willen de juiste toedracht niet verklaren. Daarenboven zijn er ook nog talrijke andere moeilijkheden die altijd in zulke zaken voorkomen. Niettemin hebben veel geleerde en ervaren mannen van deze landen mij deugdelijk, betrouwbaar en beleefd hulp en bijstand geschonken en uitleg gegeven, elk op zijn domein. Ze hebben mij (om zo te zeggen) geholpen en verlost uit een woeste zee en uit een grote doolhof, en tot een veilige haven gebracht. Aldus, na veel lezen en aan alle kanten verschillende kennissen en meningen te verzamelen, heb ik dit web naar mijn zin geweven. En – om de waarheid te zeggen – met lust en vlijt van de geest ten slotte openbaar gemaakt, wat de inwoners van deze Nederlanden ten minste bijzonder aangenaam behoort te zijn. Ik heb met nieuwe vondsten en behendigheden namelijk de deur geopend en de weg gewezen aan al diegenen die dit pad verder willen volgen, tot eer van zichzelf en tot lof en eer van het hele land. Bijgevolg zeer veel dank, ten eerste aan de Almachtige God, en verder grote dank aan alle deugdelijke en gunstige geesten, die mij tot het einde van dit werk toe behulpzaam zijn geweest.

FINIS